

Álmodik a vár

Irta: Feszty Masa

Szent István reggelén, a Mátyás-templomban, születtek lelkemben azok a gondolatok, amiket most elmondok.

Gondolatok? nem, nem is azok, hisz nem kristályosodtak ki tisztán, logikusan. Csak ösztönös érzések, melegség, szeretethullámok, amik a lelkemet végigjárták s amikkel szeretnék magamhoz ölelni mindent, minden küzdő, szenvedő embert az egész országban.

Szent István a Várban.

Hetekkel azelőtt tervezés, pakolás, készülődés vidéken, rendezési láz itt, a Várban. 19-én már rakták fel a zászlókat, építették az emelvényt a nézősereg részére. Várták a vendégnépet, külföldet és vidéket. És 20-án mi volt, mi volt itt! Már reggel hét órakor alig tudtuk átverekedni magunkat a tömegben, hogy átmenjünk a szomszéd boltig a reggeli zsemlet elhozni. S aztán a szentmise, a menet, Micsoda színpompa, csillogás, a Gyöngyösbokréta menete, milyen megrendítő kép az átszellemült arcú apácák, papok végeláthatatlan sora. — bűbajos a virágot szóró kisgyermek mosolygó arca.

A Gyöngyösbokrétát leszámítva, megvolt mindez idén is — de lenn, a Bazilikában és nem itt, a Várban. Mert ugyan ki jönne fel most ide? A kísérteties, félelmetes Várba, az ijesztő romok közé, ahová «csak sírni mehet az ember», ahogy a pestiek mondják. Ki jönne fel ide? Itt csak mi ünnepeünk, váriak, s mi oly kevesen vagyunk. Sokan elköltöztek nagyon távoli hazába. Ostrom alatt aknától, bombától, — ostrom után gyengeségtől, ukrántól. Sokan, a kibombázottak, lementek kényelmesebb lakásba. Sokan vidékre menekültek. Nagyon, nagyon megfogytunk. Voltunk tízezen s vagyunk ezernégyszázan. De mi aztán szeretjük a tízezer helyett is elárvult Várunkat. És talán soha nem éreztük annyira ennek a szeretetnek melegét, mint Szent István délelőttjén az ódon templom falai között.

Istenem! Mennyi fohász, könyörgés, néma és hangos ima szállott fel innen az Egek Urához 700 év alatt, mennyiszor rengette meg ezeket az öreg falakat a hívek mennyet ostromló éneke: «Boldogasszony Anyánk, Égi nagy Pátrónánk, nagy inségben lévén, így szólít meg hazánk: Magyarországról, romlott hazánkról, ne feledkezzél el szegény magyarokról».

Nyolc éve lakom a Várban. Nincs nap, hogy be ne tévednék a templomba s nincs ilyen betévedésem, ha csak pár perces is, hogy át ne vonulna lelki szemem előtt a történelem valamelyik megrázó és itt lezajlott eseménye. De nem mehetek ki az utcára, nem léphetem át a Bécsi-kaput anélkül, hogy magyar és török harcosok lódobogását ne hallanám. Hihetetlen erővel lélekzi ki ma is a történelmi levegőt a Várnak minden köve.

És ez a csodálatos történelmi hangulat tette nekünk elviselhetővé azt a poklot, amit ostrom alatt átéltünk. Lehet, nem mindenki érezte ezt így, de én, mint Jókai romantikáján felnőtt festő, — szinte ki sem merem mondani, — irodalmi és festői szemmel nézve majdnem élveztem néha a pincélet borzalmasan szép hangulatait.

Talán csak író és művész olvasóim tudják elképzelni, milyen hallatlanul festőiék voltak ezek a barlangszerű, úgynevezett török pincék az ostrom alatt. A mécsesek, gyertyák kísérteties fényében fantasztikusan bizarr, sokszor földöntúlian szép, érdekes képek születtek. A fények és árnyékok játéka, remegése a leggyönyörűbb Rembrandt-képeket varázsolta elő. Néha azt hittem, a szívem szakad meg, hogy nem rajzolhatok. De nem volt papírom, nem volt annyi gyertya az egész pincében, hogy egyet külön rajzolásra szánhattam volna és főleg: nem volt időm, mert reggeltől-estig dolgom volt, éjjel pedig nem pazarollhattuk a fényt. Gyerekek, öregek, betegek voltak nálunk is és mindenütt s nekünk, erőseknek s egészségeseeknek kellett helytállnunk. De még most is látom magam előtt a csodálatos képeket. Gyermeküket magukhoz ölelő anyákat a pincék mélyében. Szenvédéstől átszellemült fiatal lányarcokat nagy, riadt szemekkel a «csepegőben». Ez a Dísz-tér 10. és a Tárnok-utca 2. pincéit összekötő hatal-

mas cseppkő-oszlopos, boltozatos sziklaüreg, ahol a nedvességtől annyira izzadnak a falak, hogy folyton csepegnek, mintha könnyeznének. Itt táboroztak szegény meggyötört katonák szolgálat előtt és után. Főztek, kártyáztak, volt egy cigány köztük, az hegedült egy sarokban. A jobb pincékből kiszorult néhány család is itt élt. Gyerekek bámmészkuhtak. A képek így még színesebbé váltak. Csak régi ruhát kellett volna rájuk adni és kész a színváltozás — visszaperdül a film. Ugyanígy élhettek, ugyanitt, őseink négy-öt száz évvel ezelőtt.

Különösen egy képet, egy hangulatot nem tudok elfelejteni soha.

A ház egyik fiatal gazdája, a nagytehetségű zongoraművész, Széchenyi Dénes is itt élte át az ostromot. A negyedik, ötödik héten már rettenetesen szenvedett a zene utáni vágytól. Ezt hallva, Sótér István kinyitotta egyik ládáját, elővette szebbnél szebb klasszikus lemezeit s másnap, vasárnap délutánra megrendeztünk egy hangversenyt. A hangversenyt bevezette «Árnyképek» bemutatása. A Jókai-ház egyik estélyén apám felvetéhető képeket készített az összes vendégekről. Ezek a kivágott silhouettek velem voltak a pincében és bombák ropogása közepette a kísértetiesen megvilágított falakon megjelent Jókai, Mikszáth, Mednyánszky, Szilágyi Dezső, Gárdonyi, Apáti István, Hegedüs Sándor, a nagyszakállú Müller professzor stb., egy elmúlt kor nagyjainak szelleme. Utánuk pedig a zene. A mienkben s a velünk összekötött pincékben sok érdekes, művészelkű ember verődött össze.

Mohón, szomjas lélekkel itták a kitűnő gramfon csodálatos hangjait. A rengeteg szenvedés után, amit a pincéletben piszkától, undortól, tetvektől, férgektől ki kellett akkor már állanunk, úgy hatottak Bach, Beethoven, Mozart, Schumann, Csajkovszky hangjai, mint valóban túlvilági, mennyei hangok. Behunytt szemmel, magábaroskadva, vagy egészen kinyúlva hallgatott mindenki és a végén Széchenyi Dénes beszélt: beszélt a zenéről, a zene szépségéről úgy, ahogy még zenéről beszélni nem hallottam soha. Az arca átszellemült, szeme ragyogott, lelkesedett, lángolt, mintha érezte volna, hogy tíz nap múlva: halott.

Igen, hallatlanul, borzalmasan szép romantikája volt a Várnak az egész ostrom alatt. Még a vízfordásnak is. Van a pincékben egy török időkbeli kút. A ház jószívú ura, Márffy kiadta a jelszót: nem szabad eltitkolni a szomszédok előtt. Így azután jöttek körmenetszerűen reggeltől-estig. Két hét alatt kiapadt. Akkor aztán mi mentünk a szomszédba. Eleinte közel, ahová a föld alatt el lehetett jutni. (Ugyanis a Vár pincéi majdnem mind összeköttetésben állanak egymással.) Egész földalatti labirintus van alattunk. (Később már fel kellett mennünk a föld színére, s reggel 7 és fél 8 előtt, amikor még csak az aknák hullottak, hóban, fagyban, holttestek és hulló gránátok közt félig csúszva, mászva mentünk le a Fő-utcaig vízért. A spanyol Goya ecsetjére és Dosztojevskij tollára való voltak ezek a kísérteties reggeli menetek. De muszáj volt nekünk is, asszonyoknak, helytállnunk, a pincében vártak a szomjas gyerekek, öregek, betegek.

Csodálatos névtelen hősök voltak a Vár asszonyai.

Mindezt végigéltem újra Szent István reggelén a templomban, mialatt Bárdos Lajos nagyszerű kórusa a «Hol vagy István király» hangjait zúgta, búgta.

És amikor kinyitottam szemem, s körülnéztem, itt láttam magam körül mind, a megcsökkent várbeli lakók kedves arcát. Igen, itt vagyunk a Vár lakói és valami kimondhatatlan szeretettel nézzük a megrongált templom kopott falait, tépett történelmi zászlóit, megcsönkített szobraikat.

És eszembe jutnak egy építész barátom, Kaffka Péter szavai: «Oh, a Vár egyáltalán nem nyújt szomorú képet. Lenn a városban, a prózai házak között sivár, kétségbeejtő, lehangoló a rom, a pusztulás. De itt, a Várban szinte fel-emelő, annyira stílusos. Mert mi ez a kis ostrom var öreg Várnak? A kövek fordulnak egyet — és azt mondják: aludjunk egy kicsit. Volt már ilyen máskor is. Azt is

Az ostrom alatt egy budai «török pincében». Feszty Masa rajza

kihevertük. Kiheverjük ezt is.» Igaza volt. Azóta Csipkerózsika elvarázsolt kastélyának látom az egész Várat. Kövei között valami csodálatos élniakarással nőnek, burjánznak gazok, cserjék. Az egész magyar mező megjelent a Várban. Mintha ezt mondaná: «A Gyöngyösbokréta helyett mi jöttünk el ünnepelni, mi, a magyar mezők színes virágai». Pipacs, margaréta, kökörcsin, tátika, még az öreg szamárkóró is mind, mind itt vannak körülöttünk. Oly szépek, oly kedvesek! Még azt is hallom tőlük: «A dísznövények között, úgye, eddig nem tűrtetek meg, de most örültök nekünk is, úgye?»

És a virágok között kis csirkék csipognak, tyúkok kotkodácsolnak, kecskék ugrálnak, játszanak. Éltűnt a gögös korlát város és falu között. Mint félig falusi ember, mind-ezt kimondhatatlanul élvezem, szeretem.

Igen. A köveket ellepi a magyar mező színe. A fákat összeköti a futó, kúszó inda. A Vár mélyen alussza Csipkerózsika álmát s várja a királyfit, akit úgy hívnak: *Hit* és *Akarás*. A Vár romokban hever. Háza elpusztultak. Kincsei porráégttek, széthullottak. De él a Vár lelke, az apró házak között. Ez a lélek az összesűrített szép és jó, ami a magyar népben volt, van és lesz.

Ez a lélek a magyar hit és élniakarás.

Valahogy az az érzésem: nekünk, akik itt élünk, az

ország szívének legeslegközepében, — nekünk úgy kellene élnünk, olyan tisztán és szépen, egyszerűen, szeretetben, békességben, hogy példát mutathassunk életünkkel az egész országnak. Valamikor hiú büszkeséggel nézett fel a Várra az egész ország. Ostrom óta borzadó szájalommal.

Ezentúl, — úgy volna szép, — hogy tanulmánygató kíváncsisággal nézzenek fel reá.

Mert igen, mi jó példát *akarunk* és *fogunk* is mutatni. Olyan különös, patriarkális élet folyik itt, amely tényleg páratlan. Munkás, tisztviselő, főrangú családok együtt dolgoznak, együtt aggódnak, együtt építenek. Lakásom a templomtól két perc. És mégis félóra kerül, míg hazaérek. És így van vele mindenki, mert mint falun, itt is mindenki ismeri, mindenki szereti egymást. Öreg és fiatal, munkásasszony vagy grófnő, — nem mehetünk el egymás mellett, hogy meg ne kérdezzük, meg ne hallgassuk egymás baját, panaszát.

Háború előtt is különös, meleg összetartás volt a Vár lakói között. De most a közös szenvedés megszázaszozta azt.

Mi — azt hiszem — *valóban megértettük a történelem szavát*. Azt, hogy semmi sincs ok nélkül. A legnagyobb borzalmak is áldottak lehetnek, — ha belőlük diadalmasan kerül ki a lélek. Megtanultunk éhezni, nélkülözni, akik

sohasem éhezünk, nélkülöztünk, hogy megértsük, milyen rettenetes az és ne engedjünk soha többé nélkülözni magunk mellett senkit.

Szeressük a szenvedést, érezzük át a keresztény hit legcsodálatosabb gondolatát: a szenvedés szeretetét és a vágyat, hogy abból diadalmas lélekkel kerülhessünk ki és akkor sokkal könnyebb lesz ez a mindnyájunkra egyformán, rettenetesen nehéz élet.

Ó, kedves magyar testvérek, hegyek, bércek, Alföld, falu és város lakói — igen (nyugodtan mondhatom, mert én nem vagyok vári őslakó — csak nyolc éve lakom itt és itt vári lakosnak csak az számít, aki legalább harminc éve lakója —), igen, nézzetek fel ide a Várba. Nem hiú büszkeséggel, mint régen, amikor ragyogó volt, — nem borzadó sajnálattal, mint az ostrom óta, — de kíváncsisággal. Mert itt úgy élnek, mint egy akol és egy pásztor. Itt béke, szeretet, szociális érzés van.

Csipkerózsika, a Vár lelke csak egy évig aludt. A királyfi a hit és akarás, már felcsókolták. Mindennap egy új bolt nyílik meg. Elköltözött lakók jönnek vissza. Szociális intézményeink működnek. Indul az Élet. A Vár ébred, nem alszik tovább. Fel minden magyar testvérem, felemelt fejjel, Szent István-i hittel, akarással, erővel!

Úgy legyen!

Egyszer mind-mind csendesek leszünk

Gondolsz-e rá, ha enyhe nyári éjen
Föléd borul a csillagos Tejút,
Hogy sorsod itt az égi nagy mezőkben
egy csillagon a Végtelenbe fut.

Gondolsz-e rá, e Napból hullt rakétán
mily pörsenés az Emberöntudat,
mely az Isten homlokán dörömböl
s megfejthetetlen titkokat kutat.

Gondolj csak rá az éggel szembenézve
hogy lógsz az űrben hitvány kis parány.
Lehetsz bár csordák veretlen vezére
mécses vagy itt a Világéjszakán.

Gondolj csak rá, mily hitvány dőre játék
világformáló gögöd és erőd,
ha fényekkel méred mécsesélted
s meztelen állsz a nagy Tejút előtt.

Ha rád mered az üres tiszta égbolt
felmérhetetlen messziségivel
gondolj csak rá balga földi féreg
mire tanít e sok száz égi jel.

Nem volna bölcsőbb szépen megfogódn
egymásban itt a csillagok alatt,
kiket a végzet közös sorsra ítelt
amig miénk az illó pillanat.

Amig köröztél fák, füvek kinyílnak
s eredben érzed, mint dobbant megint
az élet örök ujult szivverése,
amelyre csillag, ember, vér, virág kering.

Gondoljátok meg hódító hatalmak:
a komédiából mindig csak díszlet marad
negyven, ötven, hatvan év a sorsunk,
s mily csendesek leszünk, — a földalatt.

DUTKA AKOS

A pásztor helybeáll

— Elbeszélés —

Irta: Terescsényi György

A nagyívó ajtaját behúzták, hogy a muzsika kívül maradjon. A szála középső asztalánál, a Kossuth-kép alól felemelkedett Dékány, az öreggazda.

— Hiba találtatott a pásztorban és erre való nézve...

Nem tudta folytatni, mert köröskörül felzúgtak a gazdák.

— De még mekkora! Úgy van, úgy van! Végire kell járni!

Az öreg Csamangó csapkodni kezdte az asztalt.

— Ez az én szavallatom is! Ami igazság, az igazság. Lop, osztán kész!

Akik az ajtóbélés zugába szorultak, felállottak és előbbre csoportosultak. Valaki élesen rákiáltott a vádlóra:

— Kend a nyilatkozó itten?

— Én száló vagyok! — dörrent vissza Csamangó.

— Mert kend ilyenekben régi szakértő!

Harsány nevetés robbant ki. Innen is, onnan is jóízű közbeszólások:

— Csak volt valamikor.

— Vénecske ú már ahhoz.

— Vén betyár!

Csamangó lesúnyta a fejét, morgott valamit, leült. Dékány emelt hangon tovább folytathatta:

— Az a szó itten, hogy a régi pásztor nem teljesíti a kötelességét. Borneyú sikkadt el a keze alatt. Összehívtam a csordagazdaságot arra való nézve, hogy menesszük-e, marasszuk-e?

— Menesszük! El vele! Lopót nem tartunk!

Egy csekély csendesség támadt a zajban. Kavargó porfelhőben kis rés az ilyen, arasznyi nyíladék az égre kavargó füstfelhők között. Ebbe a részbe vékonyan és élesen vágott bele egy hang:

— Szegény az, halljátok! Nagyon is árva.

A zúgás összegomolygó lármája megint elmosott mindent. Percekkel később lehetett megérteni Kispéternek, a kárvaltott tehenesgazdának a hangját:

— Nem méltatom szóra a szegénységét. Hitet tett és megszegte... Visszakövetelem a borjút. Számadó volt, most hát adjon számot!

Dékány kimondta a határozatot:

— Lépjen elő hát Deli Ambrus, a pásztor!

Az ajtó feltárult s egy összegörnyedt, sovány alak tűnt fel a nyílásában. Kopott gubája panyókára volt vetve, oldalán a tarisznya, kezében a rézvégű bot. Lassan előbbre lépdelt.

Hirtelen csend támadt, odakint abbahagyták a táncot s odagyültek az ajtónyílásba.

— Hun a borneyú, Ambrus?

A rossz pásztor lassan fölemelte a fejét és körül-nézett. Mindenfelől szigorú arcok meredtek rá. Bozontos szemöldökök, kemény állak, csikorduló fogak, amint a pipacsutorát harapdálták. Csönd volt, csak a dongók dudorásztak. Aztán megint Dékány:

— Könnyíts a szíveden, Ambrus! Eladtad?

— El! — csuklott fel a sóhaj.

— Miért?

Ambrus nem felelt. Csüggedten állott szégyenében, csak botjának rezes vége reszketett a feje felett.

— Kapcabetyár! — süvített fel Kispéter hangja. — Eladtad! Élitad! Gyalázatos!

— Szólj hát! — hangzott fel az elnök sürgetése.

— Nem ittam el.

— Hát?

Kínosan nyögte ki, mint aki tudja, hogy úgysem sokat ér a mentség.

— Orvosságra költöttem. Doktorra, patikára.

— Mondd csak, mond!

— A lányom...

Megint csend lett. És most újabb védő jelentkezett. Csóti Illés volt, dűlővég-szomszédja a rossz pásztornak.

— Igazat beszél.